

Електронний журнал «Державне управління: удосконалення та розвиток» включено до переліку наукових фахових видань України з державного управління (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 1643 від 28.12.2019). Спеціальність – 281. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2023. № 8.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2156.2023.8.15>

УДК 316.3/.4:005.33]-027.21

*Ю. А. Тищенко,
аспірант, Навчально-науковий інститут публічного управління та
державної служби Київського національного університету
імені Тараса Шевченка
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5441-7432>*

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ОБҐРУНТУВАННЯ ЗАСАД ФЕНОМЕНУ СТІЙКОСТІ: РОЗВИТОК ТЕРМІНОЛОГІЇ ТА БАЧЕННЯ

*Yu. Tyshchenko,
Postgraduate student, Educational and Scientific Institute of Public Administration
and Civil Service of the Taras Shevchenko National University of Kyiv*

METHODOLOGICAL APPROACHES TO THE SUBSTANTIATION OF THE FOUNDATIONS OF THE PHENOMENON OF RESILIENCE: THE DEVELOPMENT OF TERMINOLOGY AND VISION

У статті розкрито методологічні засади формування, становлення та розвитку концепції стійкості у різних сферах наукового суспільного

знання. Досліджено трансформації розуміння феномену стійкості, розвиток та різні інтерпретації відповідного терміну. Зокрема, ідентифіковано історію походження терміну, зміни в усвідомленні значення стійкості в політичних документах починаючи від Нового часу до модерної традиції. Вхідження поняття стійкості у питання управління системами.

Представлено сучасний дискурс щодо розуміння поняття стійкості в суспільних науках другої половини XX століття. Тематика стійкості широко застосовується в міждисциплінарних дослідженнях. Спочатку поняття стійкості було використано в дослідженнях стосовно екологічної сфери. Стійкість систем, інтерпретувалося як безпосереднє реагування екосистеми на кризу, різного роду подразники та передбачало адаптацію та повернення системи до попереднього стану. Пізніше дослідники у сфері стійкості визначали ширші аспекти виживання відповідного підходу, зокрема й щодо реорганізації процесів в системі. Це передбачало здатність не тільки до адаптації, але й до трансформацій через систему інновацій, навчання, що закладає можливості для потенційного розвитку.

Відбулося поступове входження підходів забезпечення стійкості в процеси управління, соціальні дисципліни. Стаття розкриває особливості класифікації визначень стійкості в залежності від сфери знань, специфіки міждисциплінарних досліджень. В соціальних дослідженнях, безпекових студіях тема досягнення стійкості пов'язана із роботою із ризиками, особливостями взаємодії різних об'єктів, аналізуються позитивні та негативні аспекти стійкості систем та явищ. Стійкість інтерпретується як запорука для стабільності та розвитку. Водночас стійкість може трактуватися як властивості об'єкта, або і як процес, забезпечення спроможності до змін та інновацій. З огляду на застосування концепцій стійкості в широкій сфері суспільного знання, підходи для формування

стійкості, загальні інструменти для її підтримки у соціальних процесах можуть бути використані в період соціальних змін для подальшого відновлення та розвитку.

The article deals with the methodological foundations for shaping, strengthening, and developing the concept of resilience in various spheres of social science knowledge. The article explores transformations of the understanding of the resilience phenomenon, the development and different interpretations of the relevant term. These include, among other things, the identification of the history of origin of the “resilience” term, changes in the understanding of its meaning in political documents covering the entire period of modern history up to the modern tradition, and the incorporation of the notion of “resilience” into systems management.

The article presents the contemporary discourse on the understanding of the concept of resilience in the social sciences of the second half of the 20th century. The topic of resilience is widely used in interdisciplinary studies. The concept of resilience was first used in environmental studies. Resilience of the systems was interpreted as a direct response of the ecosystem to a crisis, various stimuli, and meant the adaptive capacity of the system and return to its previous state. Resilience researchers later defined the broader survival aspects of the relevant approach to, among other things, the reorganization of processes in the system. This implied the ability not only to adjust to, but also to transform through a system of innovation and learning which offered opportunities for potential development.

Approaches to ensuring resilience have been gradually incorporated into management processes and social disciplines. The article gives a brief account about classification of “resilience” definitions depending on the field of knowledge

and the specifics of interdisciplinary studies. In social and security studies, the issue of achieving resilience involves risk-related activities, the peculiarities of interaction of various actors, as well as analysis of positive and negative aspects of resilience of the systems and phenomena. Resilience is interpreted as a key to stability and development. At the same time, resilience can be interpreted as properties of the actor, or as the process of ensuring the ability to change and innovate. Bearing in mind the application of the resilience concepts in the broad field of social knowledge, approaches to the shaping of resilience and general tools for its support in social processes can be used in the period of societal changes for further recovery and development.

Ключові слова: *стійкість, опірність, адаптивність, об'єктив стійкості, маргінальна стійкість, стійкість як підтримка, соціальні стійкість, управління ризиками.*

Keywords: *resilience, resistant, adaptability, resilience lens, resilience as marginality, resilience as maintenance, social resilience, risk management.*

Постановка проблеми. Тема стійкості набуває актуальності з огляду на безпрецедентні поточні виклики для України в контексті широкомасштабного російського вторгнення, реакції на це влади та суспільства, проявів стійкості інститутів громадянського суспільства, системи управління. Тематика стійкості актуалізується в широкому форматі безпеки та цивільного захисту, зокрема розробляються документи державної політики з приводу забезпечення стійкості та реагування на кризи, формуються підходи для забезпечення системи національної стійкості. Проблематика забезпечення стійкості застосовується відповідно формування завдань та планів процесів відновлення, відбудови та реінтеграції тимчасово

окупованих територій, територій вражених наслідками російської широкомасштабної агресії. Для України феномен стійкості в управлінні, безпеці, засадах розвитку громадянського суспільства, реагуванні на кризи набуває важливого значення та ролі у плануванні, секторальних політиках відновлення та формування основ для розвитку. Важливим завданням процесу бачення відновлення, враховуючи підходи стійкості, є аналіз методологічних засад термінології стійкості, ключових параметрів формування відповідного концепту, аналіз загальних напрямів становлення феномену стійкості в управлінні, науці, суспільному вимірі, безпекових питаннях різного виміру. В Україні формуються правові та методологічні засади стосовно вживання підходів стійкості в різних сферах управління, соціальних наук.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Стійкість визначення понять та історія терміну. Аналіз напрямів та підходів. В міжнародному науковому, управлінському дискурсі сьогодні все більше актуалізується поняття стійкості (*resilience* – англ.), яке може містити в собі низку складових, – як то опірність, як здатність простояти (*resistant* – англ.), адаптивність, пристосування (*adaptability* – англ.) та інші поняття, які можуть бути складовими при описі відповідного феномену. Акцент на вивченні та застосування терміну стійкості пов’язано із пошуками відповідей на шляхи, стратегії та інструменти виходу різних сфер та систем з різноманітних криз з найменшими втратами та здатністю до подальшого існування та розвитку. Аналіз досліджень у сфері методологічного розуміння феномену стійкості проявляє наступні напрями: а) вивчення динаміки розвитку самого поняття стійкості, розуміння визначення та характеристик; б) аналіз застосування феномену стійкості, різні етапів

становлення терміну в залежності від сфери, галузі, системи наукового знання (приміром, екологія, психологія, управління, міжнародна безпека та ін.) д) вивченню інструментів, шляхів досягнення стійкості системи чи явища та можливість вимірювання стійкості, пошуку відповідних індикаторів (приміром, в соціальних науках, управлінні, міжнародних відносинах та ін.).

Концепція стійкості протягом останніх десятиліть застосовувалася в багатьох різноманітних дисциплінах, включаючи екологію, біологію, соціально-екологічні системи, соціальні науки та психологію [8, с. 127–150]. Проте, як вказує Харрісон Х. Чжоу – “попри більш ніж тридцятирічний досвід колективних досліджень цієї концепції, стійкість все ще означає різні речі для людей у різних сферах” [10, с. 21–41]. Водночас така різноманітність у визначеннях дає значні колективні знання та досвід, які можна застосувати в контексті викликів, негараздів, потреби пошуку відповіді на кризи та виклики.

В сучасному науковому дискурсі в суспільних науках, управлінні актуалізовано дискусії навколо феномену стійкості, збільшується кількість публікацій, присвячених відповідній тематиці. Це пов’язано із чисельними кризами в суспільній сфері, екологічними проблемами, безпековими, соціально-економічними, екологічними викликами, потребою управління різноманітними кризами. Як забезпечити стійкість, що дає стійкість, як феномен стійкості різних систем та сфер пов’язано із пошуком зменшення впливу негативних факторів, які можуть призвести до руйнації системи, матеріалу, процесів? Як забезпечити стабільність та розвиток сфер та систем? Дискусії про досягнення відповідних завдань відбуваються в різних сферах знання, розпочинаючи від систем управління, психології, завершуючи екологією та промисловими галузями. Триває пошук різноманітних “меню стійкості”, її “інструменталізації” у сферах та процесах, зокрема в суспільних

дисциплінах. Відбувається пошук шляхів та інструментів щодо найкращого розуміння та проявів стійкості на індивідуальному рівні, на рівні взаємодії складних систем.

Мета статті – огляд та систематизація розуміння феномену стійкості в науковому знанні, аналіз підходів сучасної літератури до ролі концепції стійкості в процесах управління, збереження та розвитку різних систем.

Виклад основного матеріалу. Науковці викладали різні підходи до тлумачення та використання концепції стійкості в залежності від завдань та контексту потреб, сфер та напрямів діяльності. Досліджуючи феноменологію стійкості у своїй “Епістемологічній подорожі” по історії стійкості британський дослідник криз Девід Александер описав генезис терміну “resilience”, стійкість, шлях становлення та модифікацій терміну ще від римської філософської традиції до входження відповідного терміну до європейських мов та наукових шкіл. При цьому це включення мало свої культурні та історичні контексти. Це спроба своєрідного герменевтичного висвітлення поняття в залежності від традиції та загального культурного, історичного, управлінського контексту. Д. Александер спрямував свої зусилля для дослідження розриву між академічним і практичним у трактуванні терміну, примирення деяких розбіжностей у поглядах на те, що означає стійкість [1].

За оцінкою Девіда Александера, приміром, в британській філософії у наукових підходах ще Ф. Бекон використав термін “стійкості” в 16 столітті. За висновками Д. Александера стійкість (стійкість, resile) має довгу історію багатьох взаємопов’язаних значень у мистецтві, літературі, праві, науці та техніці. (ст. 4). Спільним у використанні терміну з часом було наступне значення терміну – “стійкість” як здатність об’єкта або сутності повернутися до своєї початкової форми після порушення, загрози, стресу [1].

Канадський дослідник Філіп Бурбо зазначав з приводу історії застосування терміну в британській традиції, - “одним із головних елементів цієї науки (про стійкість – АВТ) є поняття “відновлення”. Ф. Бурбо вказує, що англійське слово “resilience” виникло в шістнадцятому та сімнадцятому століттях від дієслова “resile”, яке, своєю чергою, походить від латинського дієслова “resilire”, що означає “стрибнути назад, відскочити”. Таким чином, здатність оговтатися або легко пристосуватися до нещастя, труднощів, тривоги, конфлікту, невдачі та/або змін є центральною основою цього концепту в минулому [4].

Концепт стійкості або опис процесів та явищ через об’єктив стійкості (resilience lens) широко застосовувався в 60-70 р.р. ХХ ст. щодо аналізу екологічних систем через потребу визначення комплексних параметрів забезпечення стійкості екосистем під час кризи. Проблеми описувалися через потребу досягнення стійкості системи, віднаходилися відповідні інструменти та підходи.

Вважається, що в цілому введення поняття “стійкості” в нашому сучасному розумінні, в модерній традиції, в описі явищ, викликів та ризиків стану певних систем було викладено у публікації канадського еколога Кроуфорда Стенлі Холлінга в 1973 році [9, с. 1–23].

В цьому аспекті термін застосовано виходячи з теорії систем, екологічної парадигми. С. Холлінг описав концепцію як здатність екосистеми реагувати на несподівані зміни навколишнього середовища та швидко повертатися до початкового стану. В інтерпретації підходу стійкості йшлося про своєрідну “динамічну рівновагу” систем. Він визначив стійкість базуючись на системному розумінні – як спроможність системи сприймати зміни та одночасно з цим орієнтуватися на стабільність, повернення до стану рівноваги після порушення звичного стану.

Проте, підходи до розуміння стійкості зазнавали різних трактувань та впливів, що детермінувалося сферою знання та проблематики, яку вони описували, завдань, які вирішувалися, застосуванні різних інструментів досягнення стійкості, або завдань її вимірювання з метою оцінки потенціалу.

Приміром, одним авторів, хто розвинув концепцію стійкості, був шведський науковець Карл Фолке (2006). Його ідеї базуються на розширенні першопочаткової інтерпретації стійкості, яка зосереджується на надійності систем, щоб протистояти потрясінням, зберігаючи функції. К. Фолке актуалізував потреби реорганізації всередині системи, а також здатності до трансформації, навчання та інновацій для досягнення стійкості, зокрема соціально-екологічної стійкості [7].

Американські дослідники Сергій Пономарьов та Мері Холкомб, описували феномен стійкості в сфері управління додаючи до аналізу інші елементи – такі як ступінь, спосіб і темп відновлення початкового стану, структури та функцій екосистеми [11]. До феномену стійкості додавалися складові щодо підготовленості системи, шляхи та темпи адаптації на виклики, настання змін, відновлення або коригування, як вказували Ран Брахма та Самір Дані, Кевін Бурнард вивчаючи напрями досліджень стосовно концепту стійкості [3].

В методології вивчення феномену стійкості здійснювалися різноманітні спроби своєрідної кодифікації визначень цього явища в залежності від сфер досвіду, завдань. Приміром Фрідолін Саймон Бранд та німецький науковець Курт Джакс систематизували 3 категорії визначень стійкості які складаються 10 класів і відповідно 10 особливостей визначень стійкості, розпочинаючи від метафоричних, завершуючи використання концепції стійкості в соціальній психології., соціології [5]. Вони розрізняли екологічні визначення стійкості, та ті, які також використовуються в контексті інших галузей, таких

як економіка та соціологія. Вказувалося, що термін стійкість застосовується неоднозначно. Відповідно до цього дослідники виокремили принаймні 10 різних підходів, якій підкреслював різні аспекти стійкості щодо специфіки наукового інтересу. Отже, концепт стійкості застосовувався й в міждисциплінарних дослідженнях. Стійкість описувала явища, підходи, сфери. Ран Брахма та Самір Дані, Кевін Бурнард зазначали, у 2011 році, що термін стійкість використовується в багатьох галузях, включаючи екологію, металургію, індивідуальну та організаційну психологію, управління ланцюгами постачання, стратегічний менеджмент [3].

Про надзвичайно широке застосування стійкості говорить й Ф. Бурбо [4]. За його аналізом, стійкість також розглядали як процес, що залежить від часу та контексту. Він вказував на особливості застосування цього терміну та підходу через фокус дисципліни, рівень аналізу (системний, індивідуальний). Приміром, соціально-екологічна стійкість оцінюється через фокус досягнення міцності, реорганізації, стабільності, незважаючи на кількість криз, які система може поглинути і залишатися в тому самому стані. Йдеться й про ступені самоорганізації, здатності системи нарощувати та збільшувати спроможність до адаптації.

Окрім властивостей, здатності системи стійкість інтерпретується як процес. За Ф. Бурбо, стійкість суспільства проявляється як процес за суттю, а не є незмінним атрибутом чи зцементованою характеристикою суспільства чи окремої людини. Існує й ще один аспект стійкості, зокрема негативний. Ф. Бурбо вказує, що стійкість, визначена як позитивна адаптація, проте, він говорить про “маргінальну стійкість” системи, яка не має позитивних конотацій. Так, Ф. Бурбо, застосовуючи поняття стійкості до опису політики та управління, говорить про три рівні та інтерпретації стійкості. Перший тип – стійкість як підтримка – характеризується адаптацією, при якій ресурси та

енергія будуть витрачені на підтримку статус-кво, незмінність системи. Другий тип – за Ф. Бурбо “маргінальна стійкість”, стійкість як застиглість, яка може призводити до регресу та уникати позитивних змін. За його висновками стійкість (системи, явища) не завжди є бажаною рисою соціального, політичного чи економічного життя. У деяких випадках бути стійким насправді може означати бути перешкодою для позитивних змін, адже можуть бути вагомі причини для бажання трансформувати соціальну структуру, певну ситуацію, політичний режим, норму, економічну систему експлуатації тощо, й що стійкість до цих змін може розглядатися як негатив [4]. У описі феномену стійкості – третій тип концепції – “стійкість як оновлення”, – характеризується реакціями, які трансформують основні політичні припущення й, таким чином, потенційно перебудовують соціальні структури. Підхід “Стійкість як оновлення” передбачає запровадження нових векторів реагування, які (неявно чи явно) фундаментально змінять існуючу політику та встановляють нові напрямки для управління в цій сфері. Ці трансформації не відбуваються у вакуумі, а спираються на минулий досвід, колективну пам’ять та соціальну історію, а також на вікна можливостей, за яких представники влади вирішують діяти [4]. Зокрема в підході до аналізу та визначення соціальних політичних процесів можна побачити, що стійкість може розглядатися як негативна характеристика, складові процесу, якщо будуть відтворено фіксовані конструкції політики, яка має проблеми з точки зору цінностей, приміром. З іншого боку, стійкість можна розглядати як позитивну рису процесу, наприклад, як відповідь на расистську зміну державної політики. Загалом, ця концепція має багато сторін і тому не може розглядатися виключно як внутрішньо позитивна [4].

Стійкість в різних сферах застосування. Поняття стійкості поступово стало використовуватися у різних міждисциплінарних дослідженнях,

характеризувати явища відповідно до предмета дослідження, сфери того чи іншого знання. Це також впливало на специфіку визначення стійкості. Застосування терміну стійкості було не просто метафорою, а спробою обґрунтувати та узагальнити складові реагування різних систем та сфер на виклики, алгоритмізувати шляхи та механізми адаптації та відновлення, визначити темпи такого відновлення та здобуття нової якості, яка б могла призвести до нової стабільності систем та їхньої здатності до пошуку балансу змін та збереження.

З 1960-х років концепція стійкості набирає критичного звучання в академічних колах. Сьогодні вона почасти є центральною парадигмою у сферах застосування, де виникають проблеми з вразливістю, а ризики є критично важливими. Зокрема йдеться про реагування на кризи, екологічні проблеми, гуманітарну допомогу, або соціальний захист. Паралельно неурядові організації (НУО) зараз все більше досліджують способи впровадження підходу стійкості в громадах. Таким чином, загальна стійкість стає помітною у всьому порядку денному розвитку [2]. В цілому через стійкість можуть бути описані складові управління ризиками у подоланні визначених проблем в конкретних сферах соціальних процесів, управління [6]. В цьому дослідженні описано підходи стійкості в риск менеджменті, соціальних зв'язках. Приміром, дослідники розрізняють поняття “специфічної та загальної стійкості”. Зокрема, специфічна стійкість – це стійкість проти певного відомого ризику чи стресу, в той час, як “загальна стійкість – це здатність системи справлятися з багатьма різними видами стресів, у тому числі з невідомими” [6].

Визначення та особливостей підходів до стійкості фігурують в різних наукових сферах та дисциплінах. Відповідно завдань, які вони вирішують можуть застосовуватися нюансовані визначення стійкості, як то соціальна

стійкість, стійкість громад та ін. Приміром, щодо соціальної стійкості, стійкості громад в контексті подолання стихійних лих дослідник Саджа Аслам вказував, що стійкість можна розуміти як “атрибут (наприклад, здатність або спроможність), процес і/або результат, пов’язаний з успішною адаптацією до негараздів і відновленням після них” [13]. Наприклад, UNISDR (Міжнародна стратегія ООН зі зменшення ризиків стихійних лих) 2015 у Сендайській рамковій програмі зі скорочення ризиків стихійних лих, яка цілком узгоджується з Цілями сталого розвитку, встановленими на 2015–2030 рр. [12] визначає стійкість громад до стихійних лих як “здатність громади, яка піддається впливу небезпек, своєчасно та ефективно протистояти, поглинати, пристосовуватися до наслідків небезпеки та відновлюватися після них, у тому числі шляхом збереження та відновлення основних базових структур і функцій”. Соціальна стійкість, “стійкість громад” в дослідженнях стосовно розвитку інститутів громадянського суспільства визначається й в категоріях взаємодії та впливу, роботи зі стейкхолдерами. Приміром, вплив ОГС залежить від того, як вони здатні *включати цінності у свої структури, створювати канали зв’язку з іншими секторами та активно брати участь у взаємодії*, особливо на перехресті між громадянським суспільством та іншими соціальними секторами. При цьому розрізняється організаційна стійкість, інструменти комунікації та різноманітної взаємодії зі стейкхолдерами як процес формування та підтримки стійкості в реалізації базових завдань інституцій [15].

Стійкість намагалися ідентифікувати на різних рівнях, приміром, в психології могло йтися про стійкість індивідуальну, родину, стійкість громад [14]. Американська психологічна асоціація визначає стійкість як “процес якісної адаптації перед труднощами, травмами трагедіями загрозами,

значними джерелами стресу”, але дослідники говорять про більш “комплексний” характер забезпечення стійкості, детермінований значною кількістю біологічних, психологічних, соціальних та культурних факторів, які взаємодіють один з одним, щоб визначити, як один реагує на стресові переживання. Отже, в досягненні стійкості існує низка компонентів, які потрібно враховувати для обрання інструментів її досягнення. Йдеться про важливість визначення, чи стійкість розглядається як риса, процес або результат, “стабільну траєкторію здорового функціонування після дуже несприятливої події” [14].

В академічній літературі були запропоновані технічні визначення, які відображають широкий спектр дисципліни, які охопили концепцію стійкості. Більшість із визначень в різних сферах та підходах вирізняють схожі елементи. Стійкість також визначають в категоріях здатності системи, як “здатність протистояти, оволодіти, або адаптуватися до наслідків шоку чи зміни” [2].

Висновки. Концепція стійкості застосовується сьогодні в різних галузях суспільного знання, процесах управління не просто як метафора. Концепції стійкості використовуються в різних сферах відповідно до завдань, функцій та потреб. Визначення стійкості акцентується на завданнях тієї чи іншої галузі знання де застосовується відповідний підхід. Приміром в психології, феномен стійкості пов’язано зі складовими реагування суспільства, індивідумів на турбулентність і розриви [14].

При цьому важливо розуміти, що прояви стійкості в процесі реагування не статичний процес повернення системи (соціальної, економічної, екологічної та ін.) до попереднього стану. Це можливість закладання здатності до змін та адаптації, які надалі можуть дозволити краще реагувати на виклики та загрози, зберігати функції. Якщо мова йде про соціальні

системи, така адаптація може передбачати навчання, передавання досвіду, відбудову різних соціальних зв'язків, застосування цілеспрямованих соціальних інструментів політики. Ідентифікація таких інструментів є предметом подальших досліджень та залежить від горизонту завдань та спроможностей. Відповідні складові можуть стосуватися й підходів до стійкості організацій. Стійкість сьогодні використовується в ургентному реагуванні на кризу, стратегіях виходу із них та подальшому розвитку, стратегічному плануванні в цілому. Враховуються темпи досягнення бажаних результатів, покращення функціональності. Таке розуміння є далеким від первісних трактувань стійкості, як здатності системи повернутися до попереднього стану.

Концепція стійкості, як процесу може розглядатися як шлях трансформацій під час відновлення, формування відповідних стратегій для позитивних змін у різних галузях та функціональності таких трансформацій. Стійкість передбачає використання різних інструментів політики для досягнення бажаних змін у соціальній, економічній, політичній сфері, на рівні громад. При чому інструменти стійкості визначаються відповідно до завдань процесу. Стійкість можна інтерпретувати як здатність управляти змінами, змінюватися, реорганізовуватись і вчитися одночасно. Також елементи стійкості системи розкривають й складні взаємозв'язки у все більш взаємопов'язаному світі (соціальному, технологічному та екологічному), реакцію на подразники та загрози. Підходи стійкості можна розглядати ширше ніж тільки процес управління ризиками. Адже стійкість стосується опорності, адаптивності, організації досягнення завдань подальшого розвитку, взаємодії різних стейкхолдерів та акторів. Аналізуючи визначення стійкості в різних сферах та застосування цього концепту в різноманітних підходах, дослідники вказують, що в розумінні стійкості превалює здатність

до адаптивності системи до вимог середовища одночасно зі спроможністю керувати відповідними змінами. “Концепція стійкості тісно пов’язана зі здатністю елемента повертатися до стабільного стану після зривів”, як вказують дослідники [3]. Проте це передбачає можливість трансформації, оновлення функцій, проведення змін, які надалі закладають гарантії для подальшого розвитку та реагування на загрози та стреси.

Література

1. Alexander D. E. Resilience and disaster risk reduction: an etymological journey. *Natural Hazards and Earth System Sciences*. 2013. Vol. 13. No. 11, 2707-2716. URL: <https://nhess.copernicus.org/articles/13/2707/2013/nhess-13-2707-2013.pdf>
2. Béné Christophe, Newsham Andrew J., Davies Mark, Ulrichs Martina, Wood Rachel Godfrey. Resilience, poverty and development. *Journal of International Development*. 2014. Vol. 26. P. 598–623. URL: <https://www.researchgate.net/publication/260607655>
3. Bhamra R., Dani S., Burnard K. Resilience: the concept, a literature review and future directions. *International Journal of Production Research*. 2011. Vol. 49. No18, 5375-5393. URL: <http://dx.doi.org/10.1080/00207543.2011.563826>
4. Bourbeau Ph. Resiliencism: premises and promises in securitisation research. *Resilience*. 2013. Vol. 1. No 1. P. 3–17. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/epdf/10.1080/21693293.2013.765738?needAccess=true&role=button>
5. Brand Fridolin Simon, Jax Kurt. Focusing the Meaning(s) of Resilience: Resilience as a Descriptive Concept and a Boundary Object. *Ecology and Society*. 2007. Vol. 12. No 1. URL: <https://www.jstor.org/stable/26267855>
6. Bresch David N., Berghuijs Jaap, Egloff Rainer, Kupers Roland. Turbulence. *A resilience lens for enterprise risk management*. 2021. URL:

<https://www.degruyter.com/document/doi/10.1515/9789048524358-006/html>

<https://doi.org/10.1515/9789048524358-006>

7. Folke C. Resilience: The emergence of a perspective for social–ecological systems analyses. *Global Environmental Change*. 2006. Vol. 16. P. 253–267. URL : https://www.ida.liu.se/~769A09/Literature/Resilience/Folke_2006.pdf

8. Fran H. Norris, Susan P. Stevens, Betty Pfefferbaum, Karen F. Wyche, Rose L. Pfefferbaum. Community Resilience as a Metaphor, Theory, Set of Capacities, and Strategy for Disaster Readiness. *American Journal of Community Psychology*. 2008. Vol. 41. No 1–2. P. 127–150. URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/s10464-007-9156-6>

9. Holling C. S. Resilience and Stability of Ecological Systems. *Annual Review of Ecology and Systematics*. 1973. Vol. 4. P. 1–23. URL: https://www.zoology.ubc.ca/bdg/pdfs_bdg/2013/Holling%201973.pdf

10. Hongjian Zhou, Jing'ai Wang, Jinhong Wan, Huicong Jia. Resilience to natural hazards: a geographic perspective. *Natural hazards*. 2010. Vol. 53. P. 21–41. URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/s13753-021-00378-y>

11. Ponomarov S., Dr. Mary C. Building Supply Chain Resilience through Logistics Capabilities. *POMS 20th Orlando, Florida U.S.A. Annual Conference May 1 to May 4. 2009.* URL: <https://www.pomsmeetings.org/ConfProceedings/011/FullPapers/011-0411.pdf>

12. Proposed updated terminology on disaster risk reduction: A technical review. 2015. URL: https://www.preventionweb.net/files/45462_backgroundpaperonterminologyaugust20.pdf

13. Saja Aslam A. M., Teo M., Goonetilleke A., Abdul M. Ziyath. A Critical Review of Social Resilience Properties and Pathways in Disaster Management. *International Journal of Disaster Risk Science*. 2021. Vol. 12. P. 790–804. URL: <https://doi.org/10.1007/s13753-021-00378-y>

14. Steven M. Southwick, George A. Bonanno, Ann S. Masten, Catherine Panter-Brick, Rachel Yehuda. Resilience definitions, theory, and challenges: interdisciplinary perspectives. *European Journal of Psychotraumatology*. 2014. Vol. 5. No 1. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/epdf/10.3402/ejpt.v5.25338?needAccess=true&role=button>

15. Toward the Concept of Civil Resilience. *Civil Resilience spaces for democracy*. 2017. URL: <https://civilresilience.net/en/civil-resilience>

References

1. Alexander, D. E. (2013), “Resilience and disaster risk reduction: an etymological journey”. *Natural Hazards and Earth System Sciences*, vol. 13, no. 11, pp. 2707-2716, available at: <https://nhess.copernicus.org/articles/13/2707/2013/nhess-13-2707-2013.pdf> (Accessed 21 July 2023).

2. Béné, C. Newsham, A. J., Davies, M., Ulrichs, M. and Wood, R. G. (2014), “Resilience, poverty and development”. *Journal of International Development*, vol. 26, pp. 598–623, available at: <https://www.researchgate.net/publication/260607655> (Accessed: 15 July 2023).

3. Bhamra, R., Dani, S. and Burnard, K. (2011), “Resilience: the concept, a literature review and future directions”. *International Journal of Production Research*, vol. 49, no. 18, 5375-5393, available at: <http://dx.doi.org/10.1080/00207543.2011.563826> (Accessed: 15 July 2023).

4. Bourbeau, Ph. (2013), “Resiliencism: premises and promises in securitisation research”. *Resilience*, vol. 1, no. 1, pp. 3–17, available at:

<https://www.tandfonline.com/doi/epdf/10.1080/21693293.2013.765738?needAccess=true&role=button> (Accessed: 15 July 2023).

5. Fridolin, B, and Kurt, S. J. (2007), “Focusing the Meaning(s) of Resilience: Resilience as a Descriptive Concept and a Boundary Object”. *Ecology and Society*, vol. 12, no. 1, available at: <https://www.jstor.org/stable/26267855> (Accessed: 20 July 2023).

6. Bresch, D. N., Berghuijs, J. Egloff, R. and Kupers, R. (2021), “Turbulence”. *A resilience lens for enterprise risk management*, available at: <https://www.degruyter.com/document/doi/10.1515/9789048524358-006/html> <https://doi.org/10.1515/9789048524358-006> (Accessed: 20 July 2023).

7. Folke, C. (2006), “Resilience: The emergence of a perspective for social–ecological systems analyses”. *Global Environmental Change*, vol. 16, pp. 253–267, available at: https://www.ida.liu.se/~769A09/Literature/Resilience/Folke_2006.pdf (Accessed: 20 July 2023).

8. Fran, H. N. Stevens, S. P. Pfefferbaum, B. Wyche, K. F. and Pfefferbaum, R. L. (2008), “Community Resilience as a Metaphor, Theory, Set of Capacities, and Strategy for Disaster Readiness”. *American Journal of Community Psychology*, vol. 41, no. 1–2, pp. 127–150, available at: <https://link.springer.com/article/10.1007/s10464-007-9156-6> (Accessed: 4 July 2023).

9. Holling, C. S. (1973), “Resilience and Stability of Ecological Systems”. *Annual Review of Ecology and Systematics*, vol. 4, pp. 1–23, available at: https://www.zoology.ubc.ca/bdg/pdfs_bdg/2013/Holling%201973.pdf (Accessed: 30 May 2023).

10. Hongjian, Zhou, Jing'ai, Wang, Jinhong, Wan, Huicong, Jia (2010), “Resilience to natural hazards: a geographic perspective”. *Natural hazards*, vol. 53, pp. 21–41, available at: <https://link.springer.com/article/10.1007/s13753-021-00378-y> (Accessed: 3 May 2023).

11. Ponomarov, S. and Dr. Mary, C. (2009), “Building Supply Chain Resilience through Logistics Capabilities”. *POMS 20th Orlando, Florida U.S.A. Annual Conference May 1 to May 4, 2009*, available at: <https://www.pomsmeetings.org/ConfProceedings/011/FullPapers/011-0411.pdf> (Accessed: 24 April 2023).

12. The United Nations Office for Disaster Risk Reduction (2015), “Proposed updated terminology on disaster risk reduction: A technical review” available at: https://www.preventionweb.net/files/45462_backgroundpaperonterminologyaugust20.pdf (Accessed: 30 May 2023).

13. Saja, Aslam A. M., Teo, M., Goonetilleke, A. and Abdul, M. Ziyath (2021), “A Critical Review of Social Resilience Properties and Pathways in Disaster Management”. *International Journal of Disaster Risk Science*, vol. 12, pp. 790–804, available at: <https://doi.org/10.1007/s13753-021-00378-y> (Accessed: 20 July 2023).

14. Southwick, S. M., Bonanno, G. A., Masten, A. S., Panter-Brick, C., and Yehuda, R. (2014), “Resilience definitions, theory, and challenges: interdisciplinary perspectives”. *European Journal of Psychotraumatology*, vol. 5, no. 1, available at: <https://www.tandfonline.com/doi/epdf/10.3402/ejpt.v5.25338?needAccess=true&role=button> (Accessed: 13 July 2023).

15. Civil Resilience spaces for democracy (2017), “Toward the Concept of Civil Resilience”, available at: <https://civilresilience.net/en/civil-resilience> (Accessed: 10 April 2023).

Стаття надійшла до редакції 27.07.2023 р.